

Janez Jalen | Nejasno pismo

Poglavje iz drugega dela romana Ograd

Zvonovi so drug za drugim Bricem oznanjali poldan. Prehitel se kar Znobeden ni, nekaj se jih je pa precej zakasnelo. Kdo bi zameril! Zvonikarje in zvonikarice je zamotilo delo.

Kakor bi se bili naveličali petja že od ranega jutra naprej, so ptiči utihnili, da pod noč spet poprimejo. Še vrane, ki so krmile že mla-diče, so se poskrile v goščave in se niso več spreletavale nad gaji in polji in vinjem.

Iznad streh so se dvigali dimi in se kaj kmalu porazgubljali, kakor bi se bali dvigniti se više, da ne skale jasnine briškega neba. Iz hiš je dišalo po jedeh in slanini. Utrujeni od dela so ljudje sedali za mize, da se okrepe z vsakdanjo »kuhinjo« za nadaljnje napore.

Pri Gradišniku so posli v veži že poobedovali, glasno odmolili in zopet odšli, za domače je pa Pavla pravkar pripravljala mizo v hiši.

»Dober dan Bog daj!«

Vstopil je pismonoša. Pozdravil je še z roko in dvignil desnico do senca, z levico pa je že odpiral torbo. Položil je najprej časopis na mizo, nato pa nekako obotavlja še povedal, da je za gospo doktorjevo priporočeno pismo. Pismonoša Martin je dobro vedel, kdo piše. Poznal je pisavo. Pred leti, preden se je poročila, mu je Gradišnikova gospodična prav vselej natočila kupico vina, kadar ji je prinesel pismo od doktorja Andrejčiča. Danes se tega ni nadejal.

Tudi Pavla je koj spoznala pisavo.

S tresočo se roko je potrdila sprejem pisma. Vino, ki naj bi ga natočila Martinu, ji niti na misel ni prišlo. Pismonoša jo je moral celo opomniti, naj plača določeni prispevek.

»Mama, plačajte vi, jaz nimam pri sebi denarja.«

»Bom, bom. Kar pojdi,« je Gradišnica prav razumela vznemirjeno Pavlo. Tudi mati je že uganila, kdo piše hčeri.

Pavla je odhitela v vežo in po stopnicah navzgor v svojo sobo. Martinu spodaj je pa mama nalila pričakovano kupico vina. Zvrnil jo je v dušku, si obrisal z roko sive brke, se zahvalil in nič ni pokramljal, kakor je imel navado, kadar je prinesel dobro pošto k hiši. Da se mu mudi in da se časi čudno izpreminjajo, je rekel in naglo odšel. Gradišnica pa je prisluhnila pod strop.

Nemirno se je prestopala zgoraj Pavla po sobi sem in tja. Iskala je škarje, da bi odrezala rob ovitka, pa jih nikjer ni mogla najti. Tako je imela navado včasih skrbno in z nežno roko odpirati Filipova pisma.

»Oh, kako mi vse nagaja!«

Pavla si je nejevoljno segla v nadtilnik, potegnila iz svitka močnih kit lasnico, z njo neučakljivo preparala ovitek, naglo izvlekla pismo in ga razpognila. Kakor bi sama sebi ne mogla verjeti, da ji res piše Filip, je najprej pogledala podpis. Seveda! Kdo drug naj bi bil. Potem je brala:

Pavla!

Trst, 3. maja 1890.

Odšel sem za vedno iz Gorice. Kam, ne poizveduj. Bi zastonj skušala dognati. Imej me za mrtvega.

Premoženjske razmere bo uredil advokat dr. Gregorec.

Tebi pa — Kaj bi razkladal. Ne zameri. Ne morem drugače ravnati.

Filip.

Pavla je prebledela. Kakor ohromela je stala poleg postelje in se ni mogla prestopiti. Pred očmi so ji plesale Filipove črke, ki so se pa vedno znova in znova razvrstile v stavek:

»Imej me za mrtvega.«

Kakor zavrti jesenski vihar odpadlo suho listje in ga vretenčasto dvigne visoko od tal, tako so se zmedene Pavline misli zavrtinčile v eno samo grozo:

»Imej me za mrtvega.«

Pavlo je zbolela glava. S Filipovim pismom v roki je omahnila na posteljo. Pretrgan ovitek je padel na tla poleg nje.

Spočetka je Pavla samo tiščala obraz v pregrinjalo postelje. Njeno telo pa je podrhtevalo, kakor bi jo stresal mraz. Šele sčasoma je spet mogla misliti. Pričela si je očitati. Živo se je spomnila razgovora z gospodom kuratom ob slovesu iz kaznilnice v Begunjah. Delala se je lepo in bila voljna vse storiti, da reši dušo svojega moža. Kurat Bizjan je odkrito priznal, da se čuti majhnega pred njo. Ona pa ni storila prav nič. Še več kakor nič. Vsak olikan človek je dolžan odzdraviti, če ga kdo pozdravi. Kdor koli. Ona pa je namenoma prezrla pozdrav svojega moža. Res je sedela Olga poleg Filipa. Mar ni nje spremljal doktor Vipavec! Upravičeno je Filip sklepal, da obnovi proces. Zavaljo sramote si je že enkrat hotel vzeti življenje. Kaj šele sedaj. Zastonj je prebila štiri leta kaznilnice, samo zato, ko se za kratek hip ni znala premagati. Kurat Bizjan je to slutil. Zato ji je pisal. Ni ga ubogala. Po vsej pravici jo bo odslej primerjal tistim izkvarjenim, hinavskim kaznjenkam, ki imajo molitev in kvanto in hvalo Jezusu in hudiču vse hkrati na ustnicah. Le zakaj ni ostala v kaznilnici. Saj ne zna več živeti v svobodi. Namesto da bi jo rešila, je pa prav ona pogubila Filipovo dušo. Sicer pa — kurat Bizjan lahko govori. Kaj naj si mar pusti v obraz pljuvati in nazadnje še na križ pribiti zavaljo grehov svojega moža. Ne, ne. Vipavčev Andrej bo vedel drugače povedati.

Tok, tok, tok.

Mama je potrkala ob strop. Tako je imela navado, odkar je težko hodila, klicati Pavlo iz zgornje sobe spod v kuhinjo. Pavla se ni zmenila. Sedaj bi ne mogla pogledati očetu v obraz, kaj šele, da bi z njim pri isti mizi sedela in obedovala. Kako prav je imel oče, da se je upiral poroki s Filipom. Morebiti je želel, naj bi počakala na Vipavčevega Andreja. Kljub razliki v premoženju sta si z Andrejevim očetom prijatelja. Najraje je oče celo na tihem pomagal, da je mogel Andrej doštudirati.

Pavla je vedela, da če ona ne gre spod v kuhinjo, bo prišla mama k njej v sobo. Ni marala, da bi jo dobila vso skrušeno. Vstala je in se na pol vlegla na zofo. Obraz si je pokrila z robcem, misli pa so ji zastale. Pismo je pustila na postelji.

»Pavelca!«

Mati je počasi odprla vrata in obstala na pragu.

»Kaj ne boš šla jest?«

»Ne.«

»Kaj pa je?«

»Berite!«

Skoraj po prstih je Gradišnica stopila k postelji in vzela pismo v roke. Ni ga lahko prebrala, ko ni imela naočnikov pri sebi. Potem je pomolčala in pomislila, preden je spregovorila:

»Tak, za vedno da je odšel iz Gorice.«

»In življenje si vzame,« je zaihtela Pavla.

»Iz njegovih besed jaz tega ne razberem.«

Pavla je odmaknila robc z obraza in dvignila glavo: »Mislite?«

»Pravi samo, da ga imej za mrtvega.«

Pavla je naglo sedla in stegnila roko: »Pokažite!« In je spet in spet prebirala Filipovo pismo, črko za črko, in nazadnje na pol pri-trdila mami: »Utegnete imeti prav.«

»Če meni ne verjameš, povprašava še očeta. Pismo mu morava takó pokazati, ko gre za ureditev premoženja. Boš videla, da prav sodim. Jaz moram nazaj k ognjišču, da napravim kosilo, ti pa tudi kmalu pridi.«

»Bom.«

Gradišnica je Filipovo pismo vzela kar s sabo. Saj utegne biti mož prej v kuhinji kakor ona sama. Slišala ga je, kako je pravkar spodaj na borjaču dal hlapcu zadnje navodilo za popoldansko delo.

Pavla je vstala in se pogledala v ogledalo. Njen obraz je bil razgret, kakor bi bila jokala. Otrla si je oči in lica z mokro brisačo, si uredila lase in obleko in odšla za materjo. Oče je bil že od nekdanj nejevoljen, če je moral koga čakovati z jedjo.

Gradišnik je sedel za mizo. Pridvignil je naočnike, položil dlan na Filipovo pismo, ki je bilo razpognjeno pred njim, in pogledal Pavlo: »Mnja! Po nepotrebnem se razburjaš, otrok. Andrejčič ni mrtev in si sam nikoli ne vzame življenja. Se ima preveč rad. Pa bi bilo morda bolj prav, če bi več ne živel.«

»Tata?«

»Saj ti menda ni preveč hudo po njem?« Gradišnik je odrinil Filipovo pismo proti hčeri.

»Hudo, hudo —?« Pavla je skomizgnila z rameni. Obenem je že povesila pogled v naročje in komaj slišno pristavila: »Moj mož je.«

»Saj to je tisto, kar me najbolj boli.« Gradišnik je namrščil obraz in pogledal vstran. Govoril je bolj sebi kakor hčeri in ženi: »Najprej napravi neumnost, da bi večje ne zmoget najbolj lahkomiseln fante, in ubije otroka, ki še rojen ni. Nato kvasi o samomoru in pretenta ženo, da gre namesto njega na leta v zapor. Medtem se spajdaši z drugo.

Žena se prej vrne, preden se nadeja. Namesto da bi ga vsaj zdaj srečala pamet, se pa potepe v svet. Jaz sem pa ravno preišljeval, kako bi vaju spravil.«

»Tata!«

Pavla je naglo vstala in se zastrmela v očeta. Gradišnik pa ni dvignil glave. Mrko je gledal predse in se kakor opravičeval: »Vem, da se ti upira, težko preizkušeni otrok moj. Tudi meni se. Pa sedaj druge poti več ni. Naj mar naš stoletja stari dom preide popolnoma v tuje roke! Če že ugasne ime, vsaj kri naj bi povsem ne usahnila. Menda razumeš, kaj hočem reči, Pavla?«

»Razumem; še preveč,« je Pavla bolj zašepetala, kakor odgovorila, in se zastrmela v očetov obraz, poln grenkobe. Gradišnik ni umaknil oči. Kakor bi se pritoževal nad krivico, ki se mu godi, je spet spregovoril: »Da, da. Druge otroke je vzel Bog, samo tebe je še pustil nama z mamó. Nisem se pritoževal. Da bom pa moral leči v grob, preden vidim vnuka ali vnukinjo, in še s praznim upanjem navrh, nak!«

»Saj — tata —!« Pavla je hotela tolažiti potrtega očeta, pa ji je beseda zastala. Res ni vedela kaj reči.

Pogovor je obmolknil. V tišino, ki je nastala, je zakašljala mama pri ognjišču. Hkrati je pogledala moža, češ ne muči mi otroka.

Gradišnik opomina ni preslišal in prezrl. In se je vdal in se ni. Zbral je srednjo pot in postavil še zadnjo besedo: »Zato pa pravim,« je kakor pribil, »da naj bi si Andrejčič kar pognal kroglo v glavo. Ga nič škoda ni. Že zavoljo naše krvi. Pavla bi bila sedaj mlada vdova. Izbirala bi si lahko ženine. In kakšne! Tako pa — ni ne dekline in ne žena. Mrtva je pri živem možu. Sicer pa ne vem, če bi se še mogla premagati in živeti pri njem. Komaj.«

Čeprav ni oče naravnost vprašal, je Pavla vseeno odgovorila: »Če bi sedaj stopil Filip predme, sem mu koj pripravljena ponuditi roko v spravo. Že zavoljo vas, tata, in zavoljo naše krvi. In da rešim njegovo — dušo. Najprej pa je treba za trdno poizvedeti, ali je živ, ali je mrtev.«

»Pametna beseda,« je postal boljše volje Gradišnik: »Najbolj prav bo, Pavla, da stopiva jutri v Gorico do doktorja Gregorca. On utegne kaj več vedeti.«

»Saj res, tata,« je prikimala Pavla in postavila jed na mizo.

V Brdih pri Gradišniku ta dan med kosilom Filipa, Pavlinega moža, nihče ni niti z besedico več omenil. So kaj malo govorili, jedli pa še manj.

V Gorici pa skoraj ni bilo družine, vsaj slovenske ne, kjer bi pri mizi ne premlevali pobeglega zdravnika, doktorja Andrejčiča, njegovo ženo Pavlo in Staničevo Olgo.

Gradišnik in Pavla sta obstala pred pisarno advokata doktorja Gregorca. Spogledala sta se, kakor bi hotela drug drugemu reči: »Pojdi ti naprej.« Pavla se je obrnila k očetu. Da bi je ne slišali znotraj, je pridušeno rekla: »Tata! Kar brez mene naredita.«

Gradišnik se je začudil: »Kako, brez tebe? Že ko si se možila, smo ti dokupili leta. Sedaj si pa brez dokupljenih že precej časa polnoletna. Če je kdo odveč, sem jaz. Bi se tudi najrajši obrnil.«

Pavla se je zbala, da bi oče res ne odšel. Naglo ga je prijela za laket: »Sama ne grem nikamor.«

»Ne pravim, da pojdi sama. Le poleg moraš biti. Brez tebe ne opravim nič. Kaj bi se obotavljala. Kar bo, pa bo.« Gradišnik se je odkril in odprl vrata. Izza mize je pogledal pisar. Naglo, kakor bi ga bil zbedel, je vstal, prihitel naproti in pozdravil v eni sami sapi: »Dober dan, gospod Gradišnik, moj poklon, milostljiva gospa doktor!«

Ta hip je prišel doktor Gregorec sam, kakor bi bil že čakal. Vljudno je pozdravil, poljubil Pavli roko in odvedel oba Gradišnikova v svojo sobo. Ponudil je mehke sedeže ob okusno pogrjnjeni mizi in prisedel tudi sam. Pavline zadrege ni prezrl. Posrečilo se mu pa je pogovor koj prav napeljati.

»Se milostljiva dobro počuti doma v Brdih?«

»Hvala, gospod doktor.«

»Tako lepi ste, da vas lahko vsaka pravkar razcvela gospodična zavida. Se kar vidi, kako skrbna je vaša gospa mati.«

Pavla se je zbala, da bo advokat zdaj zdaj omenil Begunje in ni vedela ničesar odgovoriti. Namesto nje se je oglasil oče:

»No ja. Manjka ji ničesar ne. Naši Pavli. Ji tudi treba ni. Ko bi le drugače ne bilo tako narobe.«

»Tudi to lepo uredimo, čeprav utegne biti zadeva precej zamotana,« je poprijel doktor Gregorec.

»Morebiti še dokaj bolj, kakor se vam zdi,« je pritrdil Gradišnik.

»Vaš gospod soprog, milostljiva,« advokat se je narahlo nagnil proti Pavli, »me je pooblastil, naj uredim njegove premoženjske razmere. Naroča mi, naj najprej poravnam,« Gregorcu se je beseda zataknila, »mm, no — tisto škodo, ki so jo nekateri utrpeli takrat, ko —«

»Kar recite,« se je razburil Gradišnik, »tisto škodo, ki jo je napravil Andrejčič s ponarejenimi podpisami na menicah, zavoljo česar je morala moja edina hči štiri leta po nedolžnem presedeti.«

»O nedolžnosti milostljive gospe doktorjeve danes v Gorici in v Brdih nihče več ne dvomi. Vse jo občuduje. Rekel bi, naravnost obožuje. Z mano vred. Prav zato se mi zdi, noče nihče izmed oškodovancev sprejeti nobene odškodnine. Vsak pravi, da je že vse poravnano.«

»Saj tudi je,« je posegel z besedo Gradišnik: »Poravnal sem jaz, pa sem prepovedal o tem govoriti. Oni tam ni bil tega vreden. Storil sem zavoljo Pavle. Sestra prednica me je opozorila na to. Če zmorem. Nisem lahko, pa sem le. Kaj mislite, da bi se bila Pavla sicer tako zgodaj vrnila iz Begunj. In če bi šla domačija. Naj bi bil mar dopustil, da mi edini otrok zavoljo nepoštenosti nekoga drugega shira v zaporih!«

»Tata!« Pavla je stegnila obe roki prek mize proti očetu. Advokat Gregorec si je pa popravljal ščipalnik na nosu.

»Bi ne bil povedal. Pa če je treba, sem pa.« Mogočnjaški Bric Gradišnik je stisnil roke v pesti. Obe sta se mu tresli, čeprav jih je trdo tiščal na mizo.

»Gospod Gradišnik, potem je pa prav za prav vse rešeno. Kar sama se zmenita z gospo hčerjo. Kakor vidim, se bosta lahko. Doktor Andrejčič naroča, da vse, kar ostane, pripada njegovi ženi Pavli, rojeni Gradišnik.«

»Še čuda, da ni skušal zapustiti tisti prekleti Staničevi candri. Bi si preklicano prepovedal.«

»Tata! Olgo je vendar vzal s sabo.«

»Motite se, milostljiva. Gospodična Staničeva je ostala v Gorici. Govoril sem z njo. Niti ne ve, kam je doktor Andrejčič zginil.«

»Reees —?« Pavla ni mogla skriti začudenja.

»Če je tako naredil, naj bi se bil tepec oglasil še pri meni, pa bi mu nikamor ne bilo treba hoditi.« Gradišnik si je podprl glavo.

»Morebiti pa več ne živi,« je znova zaskrbelo Pavlo. Pogledala je vprašujoče advokata. Ta je pa samo na široko odprl oči, narahlo nagnil glavo po strani in skomizgnil z rameni.

»Verjemi no, verjemi.« Gradišnik je malomarno zamahnil z roko proti hčeri.

»Nemogoče ni. Pa vendar —« Doktor Gregorec je vstal: »Pojdimo na njegovo stanovanje, da tam uredimo vso zadevo, kar se tiče premoženja, do konca. In — morebiti se nam na licu mesta, kakor pravimo pravdarji,« advokat se je nasmejal, »kaj več pojasni.«

»Pojdimo!«

In so odšli. Mladi pisar pa se je Pavli skoraj do tal priklanjal.

Na cesti, Pavla je hodila v sredi, so komaj sproti odzdravljali in ljudje so se ozirali za njimi. Doktor Gregorec je visoko dvigal glavo in si nevede kdaj pa kdaj zavihal brke, češ le pogledjte, jaz najmlajši odvetnik sem tisti, ki naj oskrbim lepo mlado gospo Pavlo, zadnje dneve najbolj zanimivo in najbolj občudovano osebnost v vsej Gorici. Gradišniku je bilo nerodno. Pavla pa kar ni vedela, kam naj se ozre. Hvala Bogu, da so prišli že na Travniki do Filipovega stanovanja.

Po stopnicah navzgor je Pavli zastajala noga. Pa jih je bila pred leti tako vajena, da s Filipom, kadar sta se vračala pozno domov, nista prižigala prej luči kakor šele v predsobi. Sedaj pa — pri belem dnevu bi se bila skoraj spotaknila. Zaskrbelo jo je, če se morebiti v nekdanjem njenem stanovanju pravkar ne mudi Staničeva Olga.

Doktor Gregorec je pozvonil. Znotraj so se zganili tihi koraki in zaškrtal je ključ. Vrata so se sprva previdno odprla, komaj za dobro špranjo na široko, takoj nato pa na stežaj.

»O, gospa! Naša dobra gospa! Naša nedolžna gospa!« Barbka je od presenečenja sklepala roke kakor k molitvi.

»Barbka!«

Pavla je ponudila roko zvestemu dekletu. Postrežnica se je sklonila in hotela roko poljubiti. Pavla pa tega ni dopustila. Z Barbko sta si bili po letih vrstnici in blizu skupaj doma.

»Si sama?«

Po na pol trepetajočem glasu je Barbka koj uganila, kaj želi gospa od nje poizvedeti. Hitela je odgovarjati:

»Seveda sem sama. So gospod naročili, ko so odhajali, da ne smem pustiti nikogar drugega v stanovanje kakor samo gospoda doktorja Gregorca in pa vas, če se boste kaj oglasili, so rekli.«

»Takooo —« se je začudila Pavla in hotela še več vedeti: »Kaj pa ona —?« Pavla je obmolnila. Se je še pravočasno spomnila, da se ne spodobi njej izpraševati o Olgi. Kaj bi se poniževala. Bilo pa je že prepozno. Barbka je prav dobro vedela, kaj boli gospo Pavlo. Ogorčeno je povedala:

»Staničevo mislite? Tisto, tisto — ne smem reči, da me ne gre tožit. Gospod so naročili, da naj jo kar odslovim, če pride. Sem mislila, da je ne bo, pa se je kar nekako pritihotapila. Trdo sva se sporekli in nekaj se je hotela naraščati, sem jo pa pahnila po stopnicah. Da sem se spomnila, bi jo bila še brenila. Si lahko mislite kam. Tako sem ji pa samo njen sončnik, ki ga je bila pozabila, vrgla v hrbet.«

»Dobro si naredila, Barbka. Na goldinar za to.« Gradišnik je segel v žep in stisnil Barbki srebrnik v roko.

»Oh, ni treba, gospod,« se je zavoljo lepšega branila Barbka: »Če pa že daste, se pa stokrat lepo zahvalim. Denar vedno prav pride.«

»Barbka! Če vas gospodična Staničeva toži, vas bom že jaz zagovarjal,« se je pošalil doktor Gregorec.

»Me ne more, ko ni bilo prič,« je zrasla Barbka: »Zato sem pa za sončnikom še candro in črnega vruga vrgla za njo. Pa če me toži, se bom že sama zagovarjala. Nisem tako neumna, da bi razmetavala težko prislužen denar presitim advokatom.«

In so se vsi nasmejali. Kar boljše volje so postali; s Pavlo vred. Gregorec je pa še podražil zvesto krščenico: »Huda žena boste, Barbka.«

»Čeprav. Moj briški fant me ima vseeno rad,« se je odrezala Barbka.

Stanovanje doktorja Andrejčiča je bilo preurejeno kakor za samca. Opravljeno je bilo razkošno in vse se je kar svetilo. Povsod se je poznala pridna Barbkina roka. Pavlo je tolika udobnost prav pri srcu zbolela. Spomnila se je groze, prebite v samotni mrzli temnici na drugo veliko noč v kaznilnici v Begunjah. Morala si je gristi ustnice, da je zadržala solze. Spregovoriti ni mogla nobene besedice več in ni dosti manjkalo, da bi začela loviti sapo. Doktor Gregorec, ki je postajal čimdalje bolj pozoren na Pavlo, je kaj hitro opazil njeno stisko. Znal je tako zaobrtni, da so že stali v obednici. Kakor bi bil on domačin, je ponudil Pavli prvi sedež pri mizi: »Milostljiva gospa! V izredno čast si štejem, da sem vas smel prav jaz pripeljati nazaj v vaše staro domovanje, v katerem ste nekdanj naravnost blesteli med goriško boljšo družbo. Kar pričnite spet gospodinjiti.«

Gradišnik je zakašljaj, kakor bi hotel reči, da je njegova hči preklicano drago plačala razsipnost svojega moža. Pavla pa je podvomila: »Ne vem, če morem s čim postreči.« In je vstala in pogledala v kredenco. Kar obstrmela je. Lepo v vrsti so stale steklenice z dragimi likerji,

bolj ali manj polne, in se kar ponujale. Tudi slaščic ni manjkalo. Pavla se je zdrznila: »Tak tako je stregel Olgi.« Postavila je na mizo pladenj s kozarčki in natočila. Roka se ji je tresla. Da skrije svoje razburjenje, se je naglo obrnila in prinesla še sladko pecivo: »Izvolite, gospod doktor!«

Gregorec je dvignil kozarček: »Na vaše zdravje, milostljiva!«

»Na zdravje!«

Pavla je morala hudo paziti, da ni likerja polila. Prav zato je brž odsrknila nekaj kapljic. Gradišnik pa je v dušku zvrnil do dna, pomokal z usti in pohvalil: »Gosposka pijača je, pa ni napak.« In je spet nastavil kozarček: »Nu, daj! Natoči mi še.«

Pavla je očeta proseče pogledala, češ prizanesi mi, saj vidiš, da komaj zmorem. Gradišnik pa hčerinoga obotavljanja spočetka ni koj prav razumel. Kakor ponorčeval se je: »Kaj pomišljaš? Saj je vendar vse to zdaj tvoje, s tisto zdravniško brkljarijo vred. Plačano je bilo pa pošteno z mojim, trdo pridobljenim denarjem. In pa še ti si —«

»Oh, ne, tata —!«

Sedaj se je oče spreumel. Njegov glas je postal krotak: »Imaš prav. Daj sem, bom sam točil.«

»Meni nikar! Ne bom pila.«

»Verjamem, da se ti ne ljubi.«

»Milostljiva se morebiti ne počuti dobro?« je brž poskrbel doktor Gregorec.

»Ne, nič mi ni.«

»Sem mislil. Drugače bi vas ne upal prositi, če smeva kaditi.«

»Prosim, kar!«

»Če vam res ni neprijetno?«

»Še vse drugačnih smradov sem vajena.«

Gradišnik je pogledal hčer in jo že hotel opomniti, naj si ne odpira starih ran, pa mu je ta hip advokat ponudil smotko in mu jo hitel prižigati. Prižgal je še sebi in začel Pavlo tolažiti: »Milostljiva! Nič ne marajte! Pozabite, kar je bilo, uredite si po svoje stanovanje in zaživite novo življenje.«

»Da bi se spet naselila v mestu?« se je začudila Pavla.

»Kaj bi se skrivali v samotnih Brdih. Gorica vas spoštuje in vas bo naravnost občudovala. Samo pokažite ljudem, da lahko vsakomur brez sramu pogledate v oči. Če vam bo pa po domačih dolg čas, ste pa lahko, rekel bi, tudi kar vsak dan doma, ko ni daleč.«

»Kaj bi sama v tako velikem stanovanju,« je ugovarjala Pavla.

»Stanovanje lahko premenite. Vem celo za mladega zdravnika, ki bi prav rad odkupil vso zdravniško brkljarijo, kakor je rekel vaš gospod oče.«

»Nič ne bo iz tega,« je s smotko v roki zanikal Gradišnik.

»Premislite!«

»Pavla naj le ostane v Gorici, ne rečem. Stanovanja pa ne bo premenjavala. Vsaj za enkrat ne. Ne kaže.«

Gradišnik je odpihal pepel, ki se mu je bil otrešel od smotke na prt, raz mizo. Padel je na preprogo. Oče je zamahnil z roko: »Na, sem pa iz ene nerodnosti naredil dve. Se v življenju to kaj rado pripeti. Prav sedaj se nam ponuja taka prilika. Zato pa. Nič ne boste razprodajali tistega dragega zdravniškega orodja.«

Doktor Gregorec se je začudil: »Počemu vam vendar bo?«

»Počemu, počemu?« Gradišnik je po svoji navadi spet na široko položil dlan na mizo: »Pokažite mi najprej črno na belem, da je doktor Andrejčič mrtev.«

»Saj vendar sam piše, da ga imejmo za mrtvega.«

»Piše, seveda da piše. Pa vi to verjamete?«

»Mogoče je. Celo verjetno.«

»Za vas morebiti. Zame je pa samo pobegnil.«

»No, in četudi. Odpovedal se je vsemu svojemu premoženju in vrnil se ne bo nikoli več.«

»Sam od sebe ne. Zato ga bomo pa iskali.«

»Kdo ga bo iskal?«

»Prav vi.« Gradišnik je stegnil roko in kazalec, kakor bi hotel advokata prebosti z njim. »Andrejčič se je najbolj zanesel na vas, se bom pa še jaz. Dobro sta se morala poznati. On vam je zaupal svoje premoženje, jaz vam pa zaupam njega samega. Če še živi, se mora vrniti in bo svoje orodje še sam rabil, čeprav ne v Gorici. Kje drugje. Naše Pavle mož je. Preveč smo pretrpeli, da bi sedaj moja edina hči brez otrok na slami visela. Če je pa mrtev, bo pa najbolj prav, da se Pavla drugič omoži. Morebiti spet vzame zdravnika. Orodja, pa pravijo, da ni nikoli preveč pri hiši. Hm.« Gradišnik si je znova nalil likerja in ga zvrnil.

Doktor Gregorec je pazno pogledal Pavlo. Na njenem obrazu je bral, da se strinja z očetom. Vneto je pristal, da čimprej dožene, kaj je z njegovim prijateljem Filipom, ki mu je ta trenutek želel smrt, da bi se mogel tudi on potegovati za roko njegove lepe in mlade in bogate vdove.

Ura je šla na poldne. Vstali so in se namenili iti kosit k Zlati ribi. Odhajali so skozi ordinacijsko sobo. Na pisalni mizi je še vedno ležala razpognjena Filipova izjava. Odvetnik je opozoril nanjo Pavlo. Naglo je preletela pisano potrdilo o svoji nedolžnosti. Razveselila se je, hkrati se pa že zbala za svojega moža. Naglo se je obrnila:

»Za božjo voljo, pa vendar niste nikomur pravili o tem pismu?«

»Milostljiva! Veže me službena tajnost. Pa tudi sicer. Kdo bi še maral, da ga zastopa odvetnik, ki ne zna molčati.«

»Kaj pa imata?« se je vmešal Gradišnik.

»Beritel!« Pavla je dala Filipovo pismo očetu in poklicala služkinjo.

»Prosim, gospa?«

»Barbka. Si brala list, ki je ležal na mizi?«

»Sem. Kaj bi tajila. Sem mislila, da je kako naročilo zame...«

»Pa si komu povedala, kaj piše?«

»Nikomur, kakor sem težko molčala. Vem, da posel ne sme ničesar iznašati iz hiše. Izjavo je sicer brala tudi Staničeva. Pa ta ne bo okrog blebetala. Ji smrdi.«

»Si že pridna, dekle,« je potrepljal Gradišnik Barbko po rami: »Ostaneš še za naprej pri nas v službi.«

»Res,« se je razveselila Barbka.

»Kar pojdi in pospravi v obednici,« je naročila Pavla.

Odvetnik Gregorec si ni znal razložiti Pavline resnične zaskrbljenosti. Vprašal je: »Pa kaj se tako bojite, milostljiva, da bi se razvedela izjava, ki vas povsem opravičuje?«

»Če zve zanjo sodnija, se Filip ne more več vrniti v domače kraje.«

»Imate prav. Pa pred sodnijo bi izjavo že utajili, dokler je v naših rokah. Zavoljo ljudi mislim.«

»Saj pravite, da je vsa Gorica več kakor prepričana o moji nedolžnosti.«

»Je.«

»No torej —?«

»Hm!« Doktor Gregorec je pomislil, ali naj tvega ali ne. Pa se je opogumil: »Mar res želite, milostljiva, da se Filip vrne?«

»Moj mož je.«

»Pa če je Filip mrtev — hudo mi bo po njem,« — se je zlagal sam sebi advokat, »bi se potem poslužili nasproti javnosti njegove izjave? Zablesteli bi v vsej svoji veličini. Zavoljo zopetne možitve mislim.«

»Grehov, ki jih je že sodil Bog, naj svet več ne premleva.«

Advokat Franjo Gregorec je od začudenja obstrmel: »Milostljiva! Dovolite, da se vam poklonim z že obrabljenimi besedami. Prikladnih izvornih se ne morem domisliti.«

»Ne opravičujte se, gospod doktor. Beseda je beseda. Kar recite!«

»Milostljiva gospa! Žena in pol ste.«

Pavla se je spomnila kurata Bizjana: »Sama o sebi sodim drugače. Kvečjemu samo pol žene sem.«

Gregorec je naglo ujel Pavlino roko in jo poljubil. Ni mu je mogla več odmakniti.

»Se je le spreumel, Andrejčič.« Gradišnik je vrnil hčeri Filipovo izjavo. Grede, ko si je snemal naočnike, je pa še pristavil: »Bo le res bolj lahkomišeln kakor pa hudoben. Vrne naj se. Doktor, pridno ga iščite!«

»Bom,« je kratko obljubil mladi advokat.

»Sedaj sem pa že res lačen.« Gradišnik ni nič učakoval. Zastavil je naravnost proti vratom. Molče sta stopila Pavla in Gregorec za njim. Filipovo izjavo je Pavla nosila v svoji torbici. Je ni upala pustiti v stanovanju, čeprav je vedela, da advokat sam ne bo več prestopil praga. Saj Filipove premoženjske zadeve so bile urejene.

Gradišnikova dva in odvetnik Gregorec so že pokosili in sedeli samo še pri kupici vina, ko je prihitel k Zlati ribi tudi zdravnik Vipavec. Nekam zamišljen je bil in spočetka Pavle ni opazil. Obesil je slamnik in že sedel na svoj stalni prostor.

»Andrej!«

»O, Pavla!« Naglo je pristopil, podal roko, prosil za dovoljenje in prisedel. Gregorca je pogledal, kakor bi ga hotel vprašati, kaj ima opraviti v družini Pavle in njenega očeta. Advokat Gregorec se je pa ta hip spomnil Gradišnikovih besed o orodju, ki ga ni nikoli preveč pri hiši in da Pavla, če se bo spet možila, lahko vzame zdravnika. Nič več ni dvomil, da je »stari« mislil prav na doktorja Vipavca. Na koga drugega naj bi. Saj Pavla in Vipavec se že tičeta in pogledujeta se tudi tako, kakor bi bila že domenjena. Ne moreta skriti, da sta drug drugemu všeč.

Advokat Gregorec je postal redkobeseden. Kljub vinu, ki ga je bil še poklical Gradišnik, se mu jezik kar nič več ni razvezal. Razmišljal je, kako naj išče izgubljenega Andrejčiča, da bi njemu hodilo prav glede Pavle, če Filip res več ne živi. Da bi se znebil Vipavca, je povabil v kavarno, pa je Pavla odklonila in naročila črno kavo kar pri Zlati ribi.

Andrej je vedel, da ga doma že kar gotovo čakajo bolniki, pa ni maral oditi, dokler ga niso prišli klicat, kakor je imel naročeno. Prav zavoljo Gregorca ne. In pa tako dobro mu je bilo v bližini Gradišnikove Pavle. Nazadnje so vstali vsi štirje hkrati. Bili so zadnji opoldanski gostje pri Zlati ribi.

Gradišnik je pogledal na uro in se spomnil, da se je prav preveč zamudil. Naglo se je povzpел v koleselj, sedel poleg Pavle in pognal. Konja sta stekla in v diru privozila prav pod klance za Pevmo. Samo čez soški most sta šla v korak.

Na njivah ob cesti so valovila v klasje poganjajoča žita, ženske so okopavale sirk in razcvitale so se trave. Ljudje so kar vsi pozdravljali, pa danes bolj Pavlo kakor Gradišnika.

Kakor pred težkim delovnim vozom sta konja povesila glavi in vlekla koleselj po klancu navzgor. Drdranje koles, ki je doslej dušilo pogovor, je potihnilo. Gradišnik je popustil vajeti in se obrnil proti hčeri:

»Pavla!«

»Kaj je, oče?«

»Kateri izmed obeh ti je bolj všeč: Andrej ali Gregorec?«

Pavla je narahlo zardela. Odgovoru se je pa ognila: »O nikomer ne vem reči nič slabega.«

»Ho! Naj se advokat kar skrije pred Andrejem. Če bi jaz izbiral —«

Da skrije zadrego, se je Pavla prisiljeno nasmehnila: »Tata! Zdi se mi, da ste malo krepkeje pogledali v kozarec. Razglabljate o stvareh, ki nimajo pomena.«

»Ali pa so zelo važne. Še ne vemo, kako se zaobrne.«

Pavla ni odgovorila. Tudi oče je obmolknil. Konja je pa priganjal, da sta kmalu postala mokra in se začela peniti. Popoldne je bilo vroče. V Brdih se je pomlad prevesala že v poletje.

Konja sta zavozila v domači borjač. Pavla je poskočila še pred očetom z voza. Odhitela je naravnost v svojo sobo. Še preden je odložila slamnik,

je že spet prebiral Filipovo pismo, čeprav ga je znala že na pamet. Pa čim dlje je gledala v mrtve črke, tem manj je vedela, ali njen mož še živi ali ne.

»Če je res mrtev —?«

Spodaj v kuhinji je izpregovoril oče ime Andrej. Ta hip je stopil pred Gradišnikovo Pavlo doktor Andrej Vipavec. V resnici ga tisto uro ni bilo v Brdih. Ves preznojen je onkraj Soče v Solkanu pravkar rešil mlado ženo, da ni z novorojenim otrokom vred postala plen smrti.

Vinko Beličič

Oktober

Gozd je popil koruznih stebel rjavino
in ajdovih strnišč rdeče lise,
odel se s toplim zlatom buč.

Na griču cerkvica ujela vso je luč:
ko plamen čistosti belí se,
oživlja sómračno tišino.

Nebo použiva gozd in grič,
pastirski modri dim, živino,
podlesek s prezelenih lok.

Ko tone dan, vse barve zažarijo
z vodá, oblakov in jasníc.
V prséh mi zdramijo se jate ptíc,
peruti razprostó v zdravamarijo.

Spet jih povesijo za mrtvo noč —
razdrta so jim gnezda od nekoč.